

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΡΑΝΤΟΥ
της 30ής Απριλίου 2025¹

Υπόθεση C-678/23

JU

κατά

Spitalul Clinic de Pneumoftiziologie Iași

[αίτηση του Curtea de Apel Iași
(εφετείου Ιασίου, Ρουμανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Οδηγία 89/391/ΕΟΚ – Μέτρα για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία – Άρθρο 9 – Άρθρο 11, παράγραφος 6 – Κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες – Πλεονεκτήματα σχετικά με τη σύνταξη γήρατος και την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών – Εργοδότης ο οποίος δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις του όσον αφορά την ανανέωση της άδειας κατάταξης – Έλλειψη ένδικου βοηθήματος του κοινού δικαίου για τους οικείους εργαζομένους – Αποτελεσματική ένδικη προστασία»

I. Εισαγωγή

1. Η επαγγελματική δραστηριότητα της JU (στο εξής: ενάγουσα), η οποία εργάζεται ως ιατρός στο Spitalul Clinic de Pneumoftiziologie Iași (νοσοκομείο πνευμονο-φθισιολογίας Ιασίου, Ρουμανία) (στο εξής: νοσοκομείο), χαρακτηρίστηκε ως δραστηριότητα ασκούμενη σε χώρο εργασίας στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε «ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας», ήτοι σε χώρο με υψηλό βαθμό έκθεσης σε κίνδυνο. Λόγω της δραστηριότητας αυτής, η ενάγουσα ετύγχανε πρόσθετων κοινωνικών δικαιωμάτων. Κατόπιν της μη ανανέωσης της κατάταξης της δραστηριότητάς της ως εκθέτουσας σε ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας, με αποτέλεσμα την απώλεια των πρόσθετων αυτών δικαιωμάτων, η ενάγουσα άσκησε αγωγή ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, η οποία απορρίφθηκε για τον λόγο ότι, βάσει της εθνικής ρύθμισης όπως αυτή έχει ερμηνευθεί από τα εθνικά δικαστήρια, δεν υφίσταται ένδικο βοήθημα του κοινού δικαίου προκειμένου να ζητηθεί να διαπιστωθούν οι ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες οι εργαζόμενοι ασκούν τη δραστηριότητά τους ή να υποχρεωθούν οι εργοδότες να κατατάξουν τους χώρους εργασίας ως χώρους στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε τέτοιες συνθήκες, όταν οι εργοδότες δεν έχουν λάβει ή δεν έχουν ανανεώσει τις άδειες σχετικά με την κατάταξη αυτή.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2. Στο πλαίσιο αυτό, το Curtea de Apel Iași (εφετείο Ιασίου, Ρουμανία) ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ², σε συνδυασμό με το άρθρο 31, παράγραφος 1, και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη.

3. Το ζήτημα αυτό εξετάστηκε ήδη στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Podilă κ.λπ.³, η οποία αφορούσε το ίδιο εθνικό νομικό πλαίσιο. Επομένως, το Δικαστήριο καλείται να εξετάσει αν η συλλογιστική της εν λόγω αποφάσεως δύναται να εφαρμοστεί υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, η οποία αφορά τις προϋποθέσεις χορηγήσεως συντάξεως γήρατος και καθορισμού του ύψους της, καθώς και τη χορήγηση επιπλέον ημερών ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία 89/391

4. Το άρθρο 1 της οδηγίας 89/391, το οποίο επιγράφεται «Αντικείμενο», ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή μέτρων για την προαγωγή της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία.

2. Προς το σκοπό αυτό, περιέχει γενικές αρχές σχετικά με την πρόληψη των επαγγελματικών κινδύνων και την προστασία της ασφάλειας και της υγείας, την εξάλειψη των συντελεστών κινδύνου και ατυχημάτων, την ενημέρωση, τη διαβούλευση, την ισόρροπη συμμετοχή σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές, την κατάρτιση των εργαζομένων και των εκπροσώπων τους, καθώς και τους κανόνες για την εφαρμογή των γενικών αυτών αρχών.

3. Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τις εθνικές ή κοινοτικές, υφιστάμενες ή μελλοντικές διατάξεις, οι οποίες ευνοούν ακόμη περισσότερο την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία.»

5. Το άρθρο 9 της οδηγίας αυτής, το οποίο επιγράφεται «Διάφορες υποχρεώσεις των εργοδοτών», προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Ο εργοδότης οφείλει:

- α) να έχει στη διάθεσή του μια εκτίμηση των υφισταμένων κατά την εργασία κινδύνων για την ασφάλεια και την υγεία, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν ομάδες εργαζομένων που εκτίθενται σε ιδιαίτερους κινδύνους·
- β) να καθορίζει τα μέτρα προστασίας που πρέπει να ληφθούν και, αν χρειαστεί, το υλικό προστασίας που πρέπει να χρησιμοποιηθεί·

² Οδηγία του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία (ΕΕ 1989, L 183, σ. 1).

³ Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2018 (C-133/17 και C-134/17, στο εξής: απόφαση Podilă κ.λπ., EU:C:2018:203).

[...]

2. Τα κράτη μέλη καθορίζουν, ανάλογα με τη φύση των δραστηριοτήτων και το μέγεθος των επιχειρήσεων, τις υποχρεώσεις τις οποίες οφείλουν να πληρούν οι διάφορες κατηγορίες επιχειρήσεων, όσον αφορά την κατάρτιση των εγγράφων που προβλέπονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α) και β) και κατά την κατάρτιση των εγγράφων που προβλέπονται στην παράγραφο 1 στοιχεία γ) και δ).»

6. Το άρθρο 11 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Διαβουλεύσεις και συμμετοχή των εργαζομένων», προβλέπει στην παράγραφο 6 τα εξής:

«Οι εργαζόμενοι ή/και οι εκπρόσωποί τους έχουν το δικαίωμα σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές να απευθυνθούν στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία, εάν κρίνουν ότι τα ληφθέντα μέτρα και τα διατιθέμενα από τον εργοδότη μέσα δεν αρκούν για να εξασφαλιστεί η ασφάλεια και η υγεία κατά την εργασία.

Οι εκπρόσωποι των εργαζομένων οφείλουν να είναι σε θέση να διατυπώνουν τις παρατηρήσεις τους κατά τις επισκέψεις και τους ελέγχους που διεξάγει η αρμόδια αρχή.»

2. Η οδηγία 2003/88/EK

7. Το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/88/EK⁴, το οποίο επιγράφεται «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία καθορίζει τις στοιχειώδεις προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας.

2. Εφαρμόζεται:

α) στις ελάχιστες περιόδους ημερήσιας και εβδομαδιαίας ανάπαυσης και ετήσιας άδειας, στο χρόνο διαλείμματος και στη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας, [...]

[...]

4. Οι διατάξεις της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ εφαρμόζονται πλήρως στα θέματα που αναφέρει η παράγραφος 2, με την επιφύλαξη περιοριστικότερων ή/και ειδικότερων διατάξεων της παρούσας οδηγίας.»

8. Το άρθρο 2 της οδηγίας 2003/88, το οποίο επιγράφεται «Ορισμοί», έχει στο σημείο 9 ως εξής:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[...]

“επαρκής χρόνος ανάπαυσης”: η πραγματική κατάσταση κατά την οποία οι εργαζόμενοι έχουν τακτικές περιόδους ανάπαυσης, η διάρκεια των οποίων εκφράζεται σε μονάδες χρόνου και οι οποίες είναι επαρκώς μακρές και συνεχείς, ώστε να εξασφαλίζουν ότι οι εργαζόμενοι δεν θα

⁴ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

προκαλούν σωματικές βλάβες στους ίδιους, σε συναδέλφους τους ή σε τρίτους και ότι δεν θα βλάπτουν την υγεία τους, βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, λόγω κόπωσης ή άτακτων ρυθμών εργασίας.»

9. Το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής επιγράφεται «Ετήσια άδεια» και προβλέπει στην παράγραφο 1 τα ακόλουθα:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να παρέχεται σε όλους τους εργαζομένους ετήσια άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές για την απόκτηση του σχετικού δικαιώματος και τη χορήγηση της άδειας.»

10. Το άρθρο 15 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Ευνοϊκότερες διατάξεις», ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν ή να θεσπίζουν ευνοϊκότερες νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων ή να ευνοούν ή να επιτρέπουν την εφαρμογή ευνοϊκότερων συλλογικών συμβάσεων ή συμφωνιών μεταξύ κοινωνικών εταίρων για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων.»

B. Το ρουμανικό δίκαιο

11. Το άρθρο 19 του Legea nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale (νόμου 19/2000 περί του δημοσίου συστήματος συντάξεων και άλλων δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλισης), της 17ης Μαρτίου 2000⁵, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, προβλέπει τα ακόλουθα:

«(1) Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου, ως “χώροι εργασίας στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες” νοούνται οι χώροι εργασίας οι οποίοι, μονίμως ή σε ορισμένες χρονικές στιγμές, μπορούν να επηρεάσουν ουσιαστικά την ικανότητα προς εργασία των ασφαλισμένων λόγω του υψηλού βαθμού έκθεσης σε κίνδυνο.

(2) Τα κριτήρια και η μέθοδος κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες καθορίζονται με κυβερνητική απόφαση βάσει κοινής πρότασης του Υπουργείου Εργασίας, Οικογένειας και Κοινωνικής Προστασίας και του Υπουργείου Υγείας.

[...]

(5) Η άδεια της τοπικής επιθεώρησης εργασίας είναι υποχρεωτική για την κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες.»

⁵ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 140 της 1ης Απριλίου 2000.

12. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Hotărârea Guvernului nr. 261/2001 privind criteriile și metodologia de încadrare a locurilor de muncă în condiții deosebite (κυβερνητικής απόφασης 261/2001, για τα κριτήρια και τη μέθοδο κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες), της 22ας Φεβρουαρίου 2001⁶, προβλέπει τα εξής:

«Τα κριτήρια κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες είναι τα ακόλουθα:

- a) ύπαρξη, στο εργασιακό περιβάλλον, επιβλαβών φυσικών παραγόντων, δηλαδή θορύβου, κραδασμών, ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, πίεσης, ιοντίζουσας ακτινοβολίας, θερμικής ακτινοβολίας, ισχυρής ακτινοβολίας λέιζερ χωρίς προστασία, καθώς και επιβλαβών χημικών ή βιολογικών παραγόντων, κατά τα προβλεπόμενα στους γενικούς κανόνες σχετικά με την προστασία των εργαζομένων, οι οποίοι υπερβαίνουν τα όρια που θέτουν οι κανόνες αυτοί·
- b) συγκεκριμένη αντίδραση του οργανισμού στις επιπτώσεις των επιβλαβών παραγόντων, αποδεικνυόμενη από δείκτες εκθέσεως και/ή βιολογικών επιπτώσεων που καθορίζονται κατ' εντολήν του Υπουργείου Υγείας και Οικογένειας·
- c) νοσηρότητα, η οποία εκφράζεται σε επαγγελματικές ασθένειες καταγραφείσες στον χώρο εργασίας κατά τα τελευταία 15 έτη.»

13. Το άρθρο 147, παράγραφος 1, του Legea nr. 53/2003 privind Codul muncii (νόμου 53/2003 περί εργατικού κώδικα), της 24ης Ιανουαρίου 2003⁷, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: εργατικός κώδικας), ορίζει τα εξής:

«Οι μισθωτοί που εργάζονται υπό επαχθείς, επικίνδυνες ή επιβλαβείς συνθήκες, οι τυφλοί, άλλα άτομα με αναπηρία και οι νέοι κάτω των 18 ετών δικαιούνται πρόσθετη ετήσια άδεια διάρκειας τουλάχιστον τριών εργάσιμων ημερών.»

14. Το άρθρο 12, παράγραφοι 1 και 2, του Legea nr. 319/2006 a securității și sănătății în muncă (νόμου 319/2006 για την ασφάλεια και την υγεία κατά την εργασία), της 14ης Ιουλίου 2006⁸, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, έχει ως εξής:

«(1) Ο εργοδότης έχει τις ακόλουθες υποχρεώσεις:

- a) να διενεργεί και να διατηρεί αξιολόγηση των κινδύνων για την ασφάλεια και την υγεία κατά την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων για τις ομάδες που είναι ευάλωτες σε συγκεκριμένους κινδύνους·
- b) να αποφασίζει σχετικά με τα μέτρα προστασίας που πρέπει να ληφθούν και, αν χρειαστεί, το υλικό προστασίας που πρέπει να χρησιμοποιηθεί·

[...]

⁶ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 114 της 6ης Μαρτίου 2001.

⁷ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 72 της 5ης Φεβρουαρίου 2003.

⁸ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 646 της 26ης Ιουλίου 2006.

(2) Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Οικογένειας, ανάλογα με τη φύση των δραστηριοτήτων και το μέγεθος των επιχειρήσεων, καθορίζονται οι υποχρεώσεις των διαφόρων κατηγοριών επιχειρήσεων όσον αφορά τη σύνταξη των εγγράφων που προβλέπονται στην παράγραφο 1.»

15. Το άρθρο 18, παράγραφος 7, του νόμου αυτού ορίζει τα εξής:

«Οι εκπρόσωποι των εργαζομένων οι οποίοι έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων και/ή οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές, εάν κρίνουν ότι τα μέτρα που ελήφθησαν και τα μέσα που διατέθηκαν από τον εργοδότη δεν επαρκούν για τη διαφύλαξη της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία.»

16. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της Hotărârea Guvernului nr. 246/2007 privind metodologia de reînnoire a avizelor de încadrare a locurilor de muncă în condiții deosebite (κυβερνητικής απόφασης 246/2007, σχετικά με τη μέθοδο ανανέωσης των αδειών κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες), της 7ης Μαρτίου 2007⁹, προβλέπει τα εξής:

«Από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας απόφασης, οι άδειες κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, με ισχύ έως και τις 6 Μαρτίου 2007, οι οποίες εκδόθηκαν σύμφωνα με τις διατάξεις της [κυβερνητικής απόφασης 261/2001], όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε, μπορούν να ανανεώνονται σύμφωνα με τη μέθοδο που καθορίζεται στην παρούσα απόφαση.»

17. Το άρθρο 55, παράγραφος 1, του Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice (νόμου 263/2010 περί ενιαίου συστήματος δημοσίων συντάξεων), της 16ης Δεκεμβρίου 2010¹⁰, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει πλήρη περίοδο καταβολής εισφορών δικαιούνται σύνταξη γήρατος με μείωση της κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησεως, ως εξής:

a) σύμφωνα με τον πίνακα 1, για τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει περιόδους καταβολής εισφορών υπό ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας.

[...]

18. Το άρθρο 169, παράγραφος 1, του νόμου αυτού προβλέπει τα εξής:

«Οι συνταξιούχοι του δημόσιου συνταξιοδοτικού συστήματος των οποίων τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα καθορίστηκαν δυνάμει της προγενέστερης της 1ης Απριλίου 2001 νομοθεσίας, εφόσον άσκησαν δραστηριότητες σε χώρους υπαγόμενους στην ομάδα εργασιών I και/ή στην ομάδα εργασιών II, τυγχάνουν αυξήσεως του αριθμού των ετησίων μορίων που συγκέντρωσαν κατά την περίοδο αυτή, ως εξής:

a) 50 % για τις περιόδους κατά τις οποίες άσκησαν δραστηριότητα σε χώρο εργασίας υπαγόμενο στην ομάδα εργασιών I·

⁹ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 169 της 9ης Μαρτίου 2007.

¹⁰ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 852 της 20ής Δεκεμβρίου 2010.

b) 25 % για τις περιόδους κατά τις οποίες άσκησαν δραστηριότητα σε χώρο εργασίας υπαγόμενο στην ομάδα εργασιών II.»

19. Το άρθρο 4 της Hotărârea Guvernului nr. 1014/2015 privind metodologia de reînnoire a avizelor de încadrare a locurilor de muncă în condiții deosebite (κυβερνητικής απόφασης 1014/2015 σχετικά με τη μέθοδο ανανέωσης των αδειών κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες), της 30ής Δεκεμβρίου 2015¹¹, ορίζει τα ακόλουθα:

«Οι εργοδότες των οποίων η άδεια για την κατάταξη του χώρου εργασίας τους ως χώρου στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες δεν ανανεώθηκε μπορούν να προσφύγουν απευθείας στο αρμόδιο δικαστήριο, σύμφωνα με τον νόμο.»

III. Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

20. Το νοσοκομείο είναι νοσηλευτικό ίδρυμα κοινής ωφέλειας το οποίο έχει νομική προσωπικότητα και υπάγεται στην τοπική διοικητική αρχή, το Consiliul Județean Iași (περιφερειακό συμβούλιο Ιασίου, Ρουμανία). Η ενάγουσα, η οποία προσελήφθη από το νοσοκομείο ως κύρια ιατρός ειδικευμένη στην πνευμονολογία, εργάζεται στο πνευμονολογικό τμήμα επί 30 και πλέον έτη. Από την 1η Ιουλίου 1989 έως τις 31 Μαρτίου 2001, η επαγγελματική της δραστηριότητα κατατασσόταν στην ομάδα εργασιών II, κατά ποσοστό 100 %. Η κατάταξη αυτή απορρέει από τον Legea nr. 27/1966 privind pensiile de asigurări sociale de stat și pensia suplimentară (νόμο 27/1966 περί συντάξεων της κρατικής κοινωνικής ασφάλισης και περί επικουρικής συντάξεως), της 28ης Δεκεμβρίου 1966¹², του οποίου το άρθρο 6, παράγραφος 1, προέβλεπε την εκ του νόμου κατάταξη των συνθηκών εργασίας σε τρεις ομάδες. Η ομάδα εργασιών I περιλάμβανε χώρους εργασίας με πολύ επιβλαβείς, πολύ δύσκολες ή πολύ επικίνδυνες συνθήκες· η ομάδα εργασιών II χώρους εργασίας με επιβλαβείς, δύσκολες ή επικίνδυνες συνθήκες και η ομάδα εργασιών III άλλους χώρους εργασίας.

21. Οι εργαζόμενοι των ομάδων εργασιών I ή II δικαιούνταν πλεονεκτήματα σε σχέση με τους εργαζομένους της ομάδας εργασιών III, ήτοι προσαυξήσεις του χρόνου ασφάλισης, οι οποίες αντιστοιχούσαν, για κάθε έτος πραγματικής εργασίας στους χώρους εργασίας της ομάδας εργασιών II, σε τρεις μήνες¹³, καθώς και πρόσθετες ημέρες ετήσιας άδειας. Κατ' εφαρμογήν του Legea nr. 3/1977 privind pensiile de asigurări sociale de stat și asistența socială (νόμου 3/1977 περί συντάξεων της κρατικής κοινωνικής ασφάλισης και περί κοινωνικής πρόνοιας), της 30ής Ιουνίου 1977¹⁴, ο οποίος επανέλαβε τις προηγούμενες νομοθετικές διατάξεις, προστέθηκαν επιπλέον στοιχεία όσον αφορά την περίοδο καταβολής εισφορών και τα συνταξιοδοτικά μόρια, ιδίως όσον αφορά την ομάδα εργασιών II.

22. Οι διατάξεις αυτές, οι οποίες ρύθμιζαν την κατάταξη στις ομάδες εργασιών I και II, καταργήθηκαν κατά την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του νόμου 19/2000, ήτοι την 1η Απριλίου 2001. Το άρθρο 19, παράγραφος 1, του νόμου αυτού όριζε ότι ως «χώροι εργασίας στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες» νοούνται οι χώροι που μπορούν να επηρεάσουν ουσιωδώς την ικανότητα προς εργασία των ασφαλισμένων λόγω του υψηλού

¹¹ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 986 της 31ης Δεκεμβρίου 2015.

¹² Buletinul Oficial al RS România, μέρος I, αριθ. 17-18 της 1ης Φεβρουαρίου 1969.

¹³ Άρθρο 6, παράγραφος 3, του νόμου 27/1966.

¹⁴ Buletinul Oficial al RS România, μέρος I, αριθ. 82 της 6ης Αυγούστου 1977.

βαθμού έκθεσης σε κίνδυνο¹⁵. Από την 1η Απριλίου 2001 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2006, η δραστηριότητα της ενάγουσας κατατάχθηκε ως δραστηριότητα η οποία την εκθέτει σε «ιδιαίτερες συνθήκες», κατά ποσοστό 100 %. Οι εργαζόμενοι οι οποίοι ήταν εκτεθειμένοι στις συνθήκες αυτές είχαν επίσης πρόσθετα δικαιώματα υπό τη μορφή, πρώτον, αυξημένου αριθμού ημερών ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, δεύτερον, μειώσεως του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησεως και, τρίτον, αυξήσεως του αριθμού των μορίων για τον υπολογισμό της συντάξεως, δεδομένου ότι ο εργοδότης όφειλε να καταβάλει εισφορές κοινωνικής ασφάλισεως προσαυξημένες κατά ποσοστό επί τοις εκατό σε σχέση με την εισφορά η οποία οφειλόταν για χώρο εργασίας στον οποίο εξασφαλιζόνταν κανονικές συνθήκες.

23. Το νοσοκομείο είχε λάβει άδεια εκδοθείσα από την Inspectoratul Teritorial de Muncă Iași (τοπική επιθεώρηση εργασίας του Ιασίου, Ρουμανία) (στο εξής: ITM) στις 11 Δεκεμβρίου 2001, με την οποία εγκρίθηκε η κατάταξη των προβλεπόμενων στο παράρτημα χώρων εργασίας του ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε «ιδιαίτερες συνθήκες», τάχθηκε δε προθεσμία μέχρι τις 31 Μαρτίου 2004 για την εφαρμογή των τεχνικών και οργανωτικών μέτρων εξομάλυνσης των συνθηκών εργασίας στους εν λόγω χώρους εργασίας. Η άδεια αυτή παρατάθηκε με άλλη άδεια εκδοθείσα στις 29 Μαρτίου 2004, με προθεσμία εξομάλυνσης των συνθηκών εργασίας η οποία έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2006. Με έγγραφο της 2ας Φεβρουαρίου 2007, η ITM ενημέρωσε το νοσοκομείο ότι η περίοδος για την οποία είχε εκδοθεί η άδεια κατάταξης είχε λήξει και ότι, ως εκ τούτου, η άδεια αυτή είχε παύσει να παράγει τα αποτελέσματά της στις 31 Δεκεμβρίου 2006. Κατόπιν του εγγράφου αυτού, το νοσοκομείο εξέδωσε απόφαση δυνάμει της οποίας, από 1ης Ιανουαρίου 2007, το προσωπικό του ασκούσε τη δραστηριότητά του υπό κανονικές συνθήκες.

24. Παράλληλα, το νοσοκομείο απευθύνθηκε στην Autoritatea de Sănătate publică Iași (Αρχή Δημόσιας Υγείας του Ιασίου, Ρουμανία), ζητώντας γνωμοδότηση σχετικά με τη διατήρηση ή την παράταση της κατάταξής του ως χώρου εργασίας στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες. Δεδομένου ότι η Αρχή αυτή δεν απάντησε, το νοσοκομείο της απηύθυνε δεύτερο έγγραφο, στις 19 Μαρτίου 2007, ζητώντας εκ νέου γνωμοδότηση σχετικά με τις επιπτώσεις του υφιστάμενου επαγγελματικού κινδύνου στους χώρους εργασίας, προκειμένου να ανανεωθεί η άδεια κατάταξης από την ITM. Το έγγραφο αυτό έμεινε επίσης αναπάντητο. Το νοσοκομείο ζήτησε επίσης από την ITM, με έγγραφο της 28ης Ιουνίου 2007, να ανανεώσει την άδεια κατάταξης από την 1η Ιανουαρίου 2007. Το νοσοκομείο απέστειλε τρίτο έγγραφο στην Αρχή Δημόσιας Υγείας του Ιασίου στις 27 Δεκεμβρίου 2007 και προέβη σε περαιτέρω διαβήματα.

25. Η ενάγουσα εξέθεσε ότι έλαβε τυχαία γνώση του ότι οι εισφορές της κοινωνικής ασφάλισεως δεν καταβάλλονταν πλέον σε σχέση με τις συνθήκες εργασίας υπό τις οποίες ασκούσε πράγματι τη δραστηριότητά της. Ως εκ τούτου, άσκησε αγωγή ενώπιον του Tribunalul Iași (πρωτοδικείου Ιασίου, Ρουμανία), ζητώντας να χαρακτηριστεί η δραστηριότητά της ως δραστηριότητα που την εκθέτει σε ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας από το 2007 και να της καταβάλει ο εργοδότης της την αντίστοιχη διαφορά εισφορών κοινωνικής ασφάλισεως. Με απόφαση της 15ης Ιουλίου 2022, το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι, στο μέτρο που η εθνική νομοθεσία προέβλεπε διαδικασία την οποία έπρεπε να ακολουθήσει ο εργοδότης για την κατάταξη των χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, δεν θεωρείται παραδεκτή η αγωγή της ενάγουσας. Συγκεκριμένα, ο εργοδότης δεν μπορεί να υποχρεωθεί να κατατάξει τη δραστηριότητά του ως δραστηριότητα που εκθέτει τους εργαζομένους σε ιδιαίτερες συνθήκες αν δεν έχει ακολουθηθεί η διαδικασία και αν δεν έχει ληφθεί η άδεια που προβλέπεται από τον νόμο για τον σκοπό αυτόν. Το εν λόγω δικαστήριο προσέθεσε ότι, στην περίπτωση κατά την οποία ο

¹⁵ Κατά το άρθρο 15 της κυβερνητικής απόφασης 261/2001, οι χώροι εργασίας που είχαν καταταχθεί στην ομάδα εργασιών II πριν από την έναρξη ισχύος της αποφάσεως αυτής θεωρούνται, κατ' αρχήν, ως δραστηριότητες ασκούμενες υπό ιδιαίτερες συνθήκες.

εργοδότης δεν έχει λάβει καμία απάντηση σχετικά με την κατάταξη ή με οποιαδήποτε άλλη αίτηση, μπορεί, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 4 της κυβερνητικής απόφασης 1014/2015, να στραφεί κατά των οικείων οργάνων και να τα υποχρεώσει, με τη συνδρομή του, να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από την εθνική νομοθεσία προκειμένου να ακολουθήσουν όλα τα στάδια που προβλέπει ο νόμος αυτός για την κατάταξη των χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες και, κατά συνέπεια, να λάβει την άδεια κατάταξης.

26. Η ενάγουσα άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Curtea de Apel Iași (εφετείου Ιασίου, Ρουμανία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, υποστηρίζοντας ότι τα διαβήματα στα οποία προέβη το νοσοκομείο δεν ήταν σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εθνικής νομοθεσίας, με αποτέλεσμα ότι, είτε εξ αμελείας είτε κακόπιστα, το εν λόγω νοσοκομείο ουσιαστικά δεν είχε κινήσει τη διαδικασία για τη λήψη άδειας κατάταξης της επαγγελματικής δραστηριότητάς της ως δραστηριότητας που την εκθέτει σε ιδιαίτερες συνθήκες από το 2007. Συναφώς, η ενάγουσα διευκρίνισε ότι ο χώρος εργασίας της, οι συνθήκες εργασίας της καθώς και οι κίνδυνοι και οι ευθύνες της δεν είχαν μεταβληθεί από την πρόσληψή της και ότι, αντιθέτως, εργαζόταν στην υπηρεσία στην οποία οι εισαχθέντες ασθενείς έπασχαν από COVID-19 και η εργασία της είχε καταστεί πολύ πιο έντονη και απαιτητική, θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή της και τη ζωή των οικείων της σε καθημερινή βάση.

27. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η έκβαση της εφέσεως που άσκησε η ενάγουσα εξαρτάται αποκλειστικά από τον καθορισμό της έννοιας και του εύρους του περιθωρίου εκτιμήσεως του κράτους μέλους κατά τη διαδικασία μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο του άρθρου 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391, σε συνδυασμό με το άρθρο 9 αυτής, καθώς και με το άρθρο 31, παράγραφος 1, και το άρθρο 47 του Χάρτη. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά την αντίληψη του Ρουμάνου νομοθέτη, η κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες εντάσσεται στο πλαίσιο θετικών δράσεων ικανών να αντισταθμίσουν τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της ασκήσεως των επαγγελματικών καθηκόντων σε χώρο εργασίας ο οποίος, παρά τα ληφθέντα μέτρα για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων, εξακολουθεί να ενέχει σοβαρούς επαγγελματικούς κινδύνους. Υπό τις συνθήκες αυτές, η κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες παρέχει πρόσθετα αντισταθμιστικά πλεονεκτήματα στους οικείους εργαζομένους. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα πρόσθετης άδειας παρέχει στον εργαζόμενο δυνατότητα ανάπαυσης για μεγαλύτερη περίοδο ώστε να ξεκουραστεί και η μειωμένη περίοδος καταβολής εισφορών για τη σύνταξη γήρατος, υπολογιζόμενη ανάλογα με την εργασία που παρέχεται υπό τέτοιες συνθήκες, συνεπάγεται βραχύτερη περίοδο απασχολήσεως απ' ό,τι όταν η εργασία παρέχεται υπό κανονικές συνθήκες.

28. Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει στην απόφαση 12/2016 του Înalta Curte de Casație și Justiție (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία), της 23ης Μαΐου 2016¹⁶, εκδοθείσα κατόπιν αναιρέσεως υπέρ του νόμου, με την οποία το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 1 της κυβερνητικής απόφασης 246/2007 προβλέπει τη δυνατότητα ανανέωσης των αδειών κατάταξης σύμφωνα με τη μέθοδο που καθορίστηκε με την απόφαση αυτή και ότι μόνον οι εργοδότες οι οποίοι διέθεταν άδειες που ίσχυαν έως και τις 6 Μαρτίου 2007 και αφορούσαν την κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων που εκθέτουν τους εργαζομένους σε ιδιαίτερες συνθήκες και οι οποίοι δεν είχαν προβεί στην εξομάλυνση των συνθηκών εργασίας μέσω μέτρων ληφθέντων έως τις 9 Μαρτίου 2007, ημερομηνία έναρξης ισχύος της απόφασης αυτής, ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης πράξης. Το τελευταίο αυτό δικαστήριο έκρινε επίσης ότι,

¹⁶ Monitorul Oficial al României, μέρος I, αριθ. 904 της 10ης Νοεμβρίου 2016.

μετά τις 9 Μαρτίου 2007, δεν ήταν πλέον δυνατή η έκδοση αδειών κατάταξης ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, αλλά μόνον η δυνατότητα σταδιακής ανανέωσης των αδειών που είχαν ήδη χορηγηθεί. Το εν λόγω δικαστήριο προσέθεσε ότι, βάσει της εθνικής ρύθμισης, δεν υπήρχε ένδικο βοήθημα του κοινού δικαίου προκειμένου να ζητηθεί να διαπιστωθούν οι ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες οι εργαζόμενοι ασκούσαν τη δραστηριότητά τους μετά την 1η Απριλίου 2001 ή να υποχρεωθούν οι εργοδότες να κατατάξουν τους χώρους εργασίας ως χώρους στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται στις συνθήκες αυτές όταν δεν τους έχουν χορηγηθεί ή, ενδεχομένως, δεν έχουν ανανεωθεί οι σχετικές με την κατάταξη αυτή άδειες¹⁷.

29. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, μολονότι η εφαρμογή του εθνικού δικαίου σύμφωνα με τη δεσμευτική ερμηνεία του *Înalta Curte de Casație și Justiție* (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία) δεν είναι εριζόμενο ζήτημα στην εσωτερική νομολογία, εντούτοις το δικαστήριο αυτό διατηρεί αμφιβολίες όσον αφορά τη συμβατότητα της εν λόγω εθνικής πρακτικής με το δίκαιο της Ένωσης. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 μεταφέρθηκε στο ρουμανικό δίκαιο με το άρθρο 18, παράγραφος 7, του νόμου 319/2006, χωρίς να ληφθούν συμπληρωματικά διαδικαστικά μέτρα. Μολονότι ο γενικός εθνικός κανόνας προβλέπει ρητώς το δικαίωμα των εργαζομένων να απευθύνονται σε κάθε αρμόδια αρχή για να εξακριβώνουν μήπως τα μέτρα που ελήφθησαν και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν από τον εργοδότη δεν επαρκούν για την διαφύλαξη της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία, ο κανόνας αυτός δεν περιελήφθη στην κατώτερης τυπικής ισχύος νομοθεσία σχετικά με την αξιολόγηση των επαγγελματικών κινδύνων μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα για τους εργαζομένους.

30. Κατά το αιτούν δικαστήριο, εν προκειμένω, σε αντίθεση με την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση *Podilă* κ.λπ., ο σκοπός της αγωγής που άσκησε η ενάγουσα δεν είναι ο καθορισμός συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, αλλά η αναγνώριση των επαγγελματικών κινδύνων που προσιδιάζουν στις ιδιαίτερες συνθήκες της επαγγελματικής δραστηριότητάς της. Έστω και αν η κατάταξη του χώρου εργασίας ως χώρου στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες έχει έμμεσες συνέπειες σε σχέση με το δημόσιο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, η ενάγουσα εξακολουθεί να απασχολείται στο πλαίσιο της σχέσης εργασίας της. Το ίδιο δικαστήριο προσθέτει ότι η ενάγουσα υποστηρίζει ότι ο χώρος εργασίας της είχε επηρεαστεί και εξακολουθούσε να επηρεάζεται διαρκώς από σημαντικούς παράγοντες κινδύνου που υπερέβαιναν τις οριακές τιμές επαγγελματικής έκθεσης στον χώρο εργασίας ή από άλλους βιολογικούς παράγοντες που είχαν επιβλαβείς συνέπειες για την υγεία της. Ωστόσο, η πρόσβασή της στη δικαιοσύνη σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και πρακτική δεν είναι δυνατή ούτε για το παρελθόν ούτε για το μέλλον.

31. Εξάλλου, μολονότι το άρθρο 12 του νόμου 319/2006 μετέφερε στο ρουμανικό δίκαιο το άρθρο 9 της οδηγίας 89/391, οι υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν οι εργοδότες δεν φαίνεται να συνδέονται με την υποχρέωση ακριβούς και πιστής κατάταξης των συνθηκών εργασίας σε επίπεδο επιχειρήσεως. Επιπλέον, δεν υφίσταται μεταγενέστερη πράξη κατώτερης τυπικής ισχύος, καθορίζουσα τα αποτελέσματα της μη τηρήσεως των υποχρεώσεων αξιολογήσεως και παρακολούθησεως των επαγγελματικών κινδύνων εκ μέρους των επιχειρήσεων στις οποίες υφίστανται σοβαροί κίνδυνοι για την υγεία των εργαζομένων. Μολονότι η παράβαση των

¹⁷ Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το *Curtea Constituțională a României* (Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρουμανίας), με απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2018 (*Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 203 της 14ης Μαρτίου 2019), απέρριψε ως αβάσιμη την προβληθείσα ένσταση αντισυνταγματικότητας και διαπίστωσε ότι οι επίμαχες διατάξεις της εθνικής ρύθμισης, όπως ερμηνεύθηκαν με την απόφαση 12, της 23ης Μαΐου 2016, του *Înalta Curte de Casație și Justiție* (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία), ήταν συνταγματικές υπό το πρίσμα των αιτιάσεων που προβλήθηκαν. Συναφώς, το *Curtea Constituțională a României* (Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρουμανίας) παρέπεμψε, μεταξύ άλλων, στην απόφαση *Podilă* κ.λπ.

υποχρεώσεων που προβλέπει το άρθρο 12 του νόμου 319/2006 μπορεί να έχει ως συνέπεια την επιβολή διοικητικού προστίμου στον εργοδότη, κανένα άλλο έννομο αποτέλεσμα δεν συνδέεται με την έλλειψη ορθής αξιολογήσεως των επαγγελματικών κινδύνων στον χώρο εργασίας.

32. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι πρέπει να αποσαφηνιστεί η αλληλεπίδραση μεταξύ του δικαίου της Ένωσης και του εθνικού δικαίου. Συγκεκριμένα, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει στον εθνικό δικαστή να εφαρμόζει τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που έχουν άμεσο αποτέλεσμα, αφήνοντας ανεφάρμοστο οποιονδήποτε κανόνα του εσωτερικού δικαίου που είναι αντίθετος προς τις διατάξεις αυτές¹⁸. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί αν το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 έχει κάθετο άμεσο αποτέλεσμα. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, τίθεται το ζήτημα αν η διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 31, παράγραφος 1, και το άρθρο 47 του Χάρτη, παρέχει στους εργαζομένους το δικαίωμα ένδικης προστασίας όταν τα πρόσωπα που υπέχουν τις σχετικές εκ του νόμου υποχρεώσεις δεν τηρούν τις υποχρεώσεις αυτές.

33. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Curtea de Apel Iași (εφετείο Ιασίου, Ρουμανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Αντιτίθενται το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας [89/391] σε εθνική νομοθεσία και πρακτική επιτακτικού χαρακτήρα, βάσει των οποίων οι εργαζόμενοι δεν έχουν το δικαίωμα να απευθυνθούν ευθέως στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία, εάν κρίνουν ότι τα μέτρα που ελήφθησαν και τα μέσα που διατέθηκαν από τον εργοδότη δεν επαρκούν για τη διαφύλαξη της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία, και δεν μπορούν ούτε να ασκήσουν ένδικο βοήθημα, εάν εκτιμούν ότι οι εργοδότες δεν έχουν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις τους όσον αφορά την κατάταξη των χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας ούτε για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο έχουν ήδη εργαστεί ούτε για τη μελλοντική διάρκεια της σχέσης εργασίας;
- 2) Έχει το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 κάθετο άμεσο αποτέλεσμα και, σε συνδυασμό με το άρθρο 31, παράγραφος 1, και τις διατάξεις του άρθρου 47 του [Χάρτη], παρέχει στους εργαζομένους δικαίωμα δικαστικής προστασίας σε περίπτωση που τα πρόσωπα που υπέχουν τις σχετικές εκ του νόμου υποχρεώσεις δεν τηρούν τις υποχρεώσεις αυτές;»

34. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στο Δικαστήριο η Ρουμανική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι οποίες ανέπτυξαν επίσης προφορικώς τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 30ής Ιανουαρίου 2025.

¹⁸ Για λεπτομερέστερη παράθεση της νομολογίας αυτής, βλ. απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2025, ASG 2 (C-253/23, EU:C:2025:40, σκέψη 90 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

IV. Ανάλυση

A. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

35. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα εθνικά δικαστήρια, η οποία προβλέπει διαδικασίες που δεν παρέχουν στους εργαζομένους τη δυνατότητα προσφυγής στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία ή στα εθνικά δικαστήρια, προκειμένου να επανεξετάσουν ή να καθορίσουν την κατάταξη των δραστηριοτήτων των εργαζομένων σε διάφορες ομάδες κινδύνου.

36. Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζω ότι, όπως προκύπτει τόσο από τον τίτλο και το προοίμιό της όσο και από το άρθρο 1 αυτής, η οδηγία 89/391 έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία. Προς τον σκοπό αυτόν, όπως διευκρινίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, η οδηγία διατυπώνει γενικές αρχές σχετικά με την πρόληψη των επαγγελματικών κινδύνων και την προστασία της ασφάλειας και της υγείας, την εξάλειψη των συντελεστών κινδύνου και ατυχημάτων, την ενημέρωση, τη διαβούλευση, την ισόρροπη συμμετοχή σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές, την κατάρτιση των εργαζομένων και των εκπροσώπων τους καθώς και τους κανόνες για την εφαρμογή των γενικών αυτών αρχών¹⁹.

37. Εν προκειμένω, κατ' εφαρμογήν της εθνικής ρύθμισης, η επαγγελματική δραστηριότητα της ενάγουσας κατατάχθηκε στην «ομάδα εργασιών II»²⁰ και στη συνέχεια ως δραστηριότητα που την εκθέτει σε «ιδιαίτερες συνθήκες»²¹. Όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, οι εργαζόμενοι των κατηγοριών αυτών είχαν πρόσθετα δικαιώματα όσον αφορά τον αριθμό των ημερών ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών και τη σύνταξη γήρατος, υπό τη μορφή, αφενός, μειώσεως του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησεως και, αφετέρου, αυξήσεως του αριθμού των μορίων για τον υπολογισμό της συντάξεως, καθότι ο εργοδότης υποχρεούται να καταβάλλει αυξημένες εισφορές κοινωνικής ασφαλίσεως. Δεδομένου ότι δεν ανανεώθηκε η άδεια κατάταξης του χώρου εργασίας ως χώρου στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, το νοσοκομείο εξέδωσε απόφαση δυνάμει της οποίας, από 1ης Ιανουαρίου 2007, το προσωπικό του ασκούσε τη δραστηριότητά του υπό κανονικές συνθήκες. Ως εκ τούτου, η ενάγουσα άσκησε αγωγή ζητώντας να καταταχθεί η δραστηριότητά της ως δραστηριότητα που την εκθέτει σε ιδιαίτερες συνθήκες, από το 2007, και να της καταβάλει το νοσοκομείο την αντίστοιχη διαφορά εισφορών κοινωνικής ασφαλίσεως.

38. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά τη νομολογία του Înalta Curte de Casa lăuie (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία), η οποία ερμηνεύει την εθνική ρύθμιση, δεν υφίσταται ένδικο βοήθημα του κοινού δικαίου προκειμένου να ζητηθεί να διαπιστωθούν οι ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες οι εργαζόμενοι ασκούσαν τη δραστηριότητά τους μετά την 1η Απριλίου 2001 ή να υποχρεωθούν οι εργοδότες να κατατάξουν τους χώρους εργασίας ως χώρους στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται στις εν λόγω συνθήκες, όταν δεν έχουν λάβει ή δεν έχουν ανανεώσει τις άδειες σχετικά με την κατάταξη αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της εθνικής ρύθμισης, όπως αυτή ερμηνεύεται από την εν λόγω νομολογία, με την οδηγία 89/391 και ειδικότερα με το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, αυτής.

¹⁹ Βλ. απόφαση Podilă κ.λπ. (σκέψη 39).

²⁰ Βλ. σημεία 20 και 21 των παρούσων προτάσεων.

²¹ Βλ. σημείο 22 των παρούσων προτάσεων.

39. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου, θεωρώ χρήσιμο να υπενθυμίσω τη συλλογιστική που ακολούθησε το Δικαστήριο στην απόφαση *Podilă* κ.λπ. όσον αφορά το ζήτημα αν η οδηγία 89/391, μεταξύ άλλων, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία καθορίζει αυστηρές προθεσμίες και διαδικασίες που δεν επιτρέπουν στα εθνικά δικαστήρια να επανεξετάζουν ή να καθορίζουν την κατάταξη των δραστηριοτήτων των εργαζομένων σε διάφορες ομάδες κινδύνων, βάσει της οποίας υπολογίζονται οι συντάξεις των εργαζομένων αυτών.

40. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε, στην απόφαση εκείνη, ότι οι ενάγοντες δεν επιδίωκαν, με τις αντίστοιχες αγωγές τους, να διαπιστωθεί ότι οι εργοδότες τους δεν τηρούσαν τις υποχρεώσεις που υπέχουν στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία ούτε ότι οι συνθήκες υπό τις οποίες είχαν ασκήσει πρόσφατα την εργασία τους δεν ήταν σύμφωνες με τις απαιτήσεις στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία, αλλά αποσκοπούσαν στην αναγνώριση του ότι οι χώροι εργασίας στους οποίους ασκούσαν τις δραστηριότητές τους έπρεπε να έχουν καταταχθεί ως χώροι εργασίας που εξέθεταν τους εργαζομένους σε ιδιαίτερες συνθήκες, προκειμένου να έχουν τη δυνατότητα να τύχουν αυξήσεως των συντάξεών τους. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι δεν μπορεί εκ προοιμίου να αποκλειστεί ότι ένα σύστημα κατάταξης των δραστηριοτήτων των εργαζομένων σε διάφορες κατηγορίες για τις ανάγκες του υπολογισμού των συντάξεων γήρατος σύμφωνα με ειδικές διοικητικές διαδικασίες και αυστηρές προθεσμίες μπορεί να έχει επιπτώσεις στην τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχουν οι εργοδότες από την οδηγία 89/391 και ότι τούτο θα μπορούσε να ισχύει, μεταξύ άλλων, αν η κατάταξη των δραστηριοτήτων ενός εργοδότη, για τις ανάγκες του υπολογισμού των συντάξεων γήρατος, ως δραστηριοτήτων στο πλαίσιο των οποίων οι εργαζόμενοι δεν υπόκεινται σε ιδιαίτερες συνθήκες επηρεάζει άμεσα την κατάταξη του εργοδότη αυτού στις κατηγορίες επιχειρήσεων τις οποίες τα κράτη μέλη υποχρεούνται να καθορίσουν δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, απαλλάσσοντάς τον ενδεχομένως από ορισμένες υποχρεώσεις που απορρέουν από την εν λόγω οδηγία²².

41. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι η οδηγία 89/391 μεταφέρθηκε στο ρουμανικό δίκαιο, ειδικότερα δε το περιεχόμενο του άρθρου 9, παράγραφοι 1 και 2, και του άρθρου 11, παράγραφος 6, της οδηγίας αυτής περιλήφθηκε, μεταξύ άλλων, στον νόμο²³ 319/2006, και ότι από το άρθρο 39, παράγραφος 4, του νόμου αυτού προκύπτει ότι ο εθνικός νομοθέτης προέβλεψε κυρώσεις σε περίπτωση μη τηρήσεως από τον εργοδότη των υποχρεώσεων που προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 89/391²³. Πλην όμως, κατά το Δικαστήριο, ελλείπει οιοιοδήποτε στοιχείο, στην απόφαση περί παραπομπής, περί του ότι η μεταφορά της οδηγίας αυτής στο ρουμανικό δίκαιο είναι ελλιπής ή ότι η εθνική νομοθεσία εφαρμόζεται από τις αρμόδιες αρχές κατά τρόπο μη σύμφωνο προς τις απαιτήσεις της οδηγίας ή ακόμη κατά τρόπο που να επηρεάζει άμεσα την κατάταξη του εργοδότη στις κατηγορίες επιχειρήσεων, κατάσταση όπως η εξεταζόμενη δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της οδηγίας αυτής²⁴.

42. Ως εκ τούτου, στην απόφαση *Podilă* κ.λπ., όσον αφορά τα δικαιώματα που απονέμονται στους εργαζομένους, το Δικαστήριο διέκρινε μεταξύ δύο εθνικών νομικών πλαισίων, τα οποία εφαρμόζονται παράλληλα. Το πρώτο αφορά την οδηγία 89/391 και τη μεταφορά της στο εθνικό δίκαιο. Από την απόφαση εκείνη προκύπτει ότι, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που είχε στη διάθεσή του το Δικαστήριο, το άρθρο 9, παράγραφοι 1 και 2, και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας αυτής μεταφέρθηκαν ορθώς στο ρουμανικό δίκαιο. Το δεύτερο νομικό πλαίσιο είναι σχετικό με την κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, θεσπίστηκε από τη Ρουμανία κατά την άσκηση

²² Απόφαση *Podilă* κ.λπ. (σκέψεις 41 και 42).

²³ Απόφαση *Podilă* κ.λπ. (σκέψη 43).

²⁴ Απόφαση *Podilă* κ.λπ. (σκέψη 44).

των εθνικών αρμοδιοτήτων της και δεν έχει σχέση με την οδηγία 89/391²⁵. Πράγματι, η οδηγία αυτή δεν ρυθμίζει τα οικονομικά δικαιώματα που συνδέονται με την κατάταξη των χώρων εργασίας ανάλογα με τους κινδύνους στους οποίους εκτίθενται οι εργαζόμενοι.

43. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η υπό κρίση υπόθεση διαφέρει από εκείνη επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση *Podilă* κ.λπ. για τον λόγο ότι, εν προκειμένω, η ενάγουσα δεν αποβλέπει στον προσδιορισμό συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, αλλά στην αναγνώριση των επαγγελματικών κινδύνων που χαρακτηρίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες ασκεί τη δραστηριότητά της. Όπως η Ρουμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, δεν συμμερίζομαι την εκτίμηση αυτή. Μολονότι η ενάγουσα εξακολουθεί, ασφαλώς, να απασχολείται στο πλαίσιο της σχέσης εργασίας της, η συλλογιστική του Δικαστηρίου στην απόφαση *Podilă* κ.λπ. φαίνεται να μπορεί κάλλιστα να εφαρμοστεί στην υπό κρίση υπόθεση.

44. Συγκεκριμένα, πρώτον, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, με την αγωγή της, η ενάγουσα ζητεί να καταταχθεί η δραστηριότητά της ως δραστηριότητα που την εκθέτει σε ιδιαίτερες συνθήκες και να υποχρεωθεί ο εργοδότης της να της καταβάλει την αντίστοιχη διαφορά εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, προκειμένου αυτή να αποκτήσει οικονομικά δικαιώματα, ήτοι *υψηλότερη σύνταξη γήρατος*. Συναφώς, θεωρώ χρήσιμο να επισημάνω ότι, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ρουμανική Κυβέρνηση υπογράμμισε ότι υπάρχουν θέσεις εργασίας οι οποίες, ως εκ της φύσεώς τους, εκθέτουν τους εργαζομένους σε παράγοντες κινδύνου και οι οποίες, εξ αυτού του λόγου, είναι λιγότερο ελκυστικές. Για τις θέσεις αυτές, μολονότι ο εργοδότης οφείλει να λάβει όλα τα μέτρα που απορρέουν από την οδηγία 89/391, ο Ρουμάνος νομοθέτης προέβλεψε παροχές για τους εργαζομένους, μεταξύ άλλων όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορήγησης και τον καθορισμό του ποσού της σύνταξης γήρατος, οι οποίες συνιστούν μορφή αντιστάθμισης για τα εγγενή μειονεκτήματα των εν λόγω θέσεων εργασίας και σκοπούν στην αύξηση της ελκυστικότητάς τους. Υπό την έννοια αυτή, τα επίμαχα δικαιώματα σχετικά με τις συντάξεις, τα οποία εξαρτώνται από τον χαρακτηρισμό του χώρου εργασίας ως χώρου στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, προβλέπονται από τον νόμο 263/2010, ο οποίος αφορά το ενιαίο σύστημα δημόσιων συντάξεων και όχι την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων.

45. Δεύτερον, ως προς τις υποχρεώσεις των εργοδοτών που αφορούν την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, από το άρθρο 9, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 89/391 προκύπτει, αφενός, ότι οι εργοδότες πρέπει, μεταξύ άλλων, να έχουν στη διάθεσή τους μια εκτίμηση των υφισταμένων κατά την εργασία κινδύνων για την ασφάλεια και την υγεία, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν τις ομάδες των εργαζομένων που εκτίθενται σε ιδιαίτερους κινδύνους, καθώς και να καθορίζουν τα μέτρα προστασίας που πρέπει να ληφθούν, ή ακόμη και το υλικό προστασίας που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, και, αφετέρου, ότι τα κράτη μέλη πρέπει να καθορίζουν, ανάλογα με τη φύση των δραστηριοτήτων και το μέγεθος των επιχειρήσεων, τις υποχρεώσεις τις οποίες οφείλουν να πληρούν οι διάφορες κατηγορίες επιχειρήσεων, όσον αφορά την κατάρτιση των εγγράφων που προβλέπει η οδηγία αυτή²⁶. Όπως επισήμανε η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ούτε η οδηγία 89/391 ούτε καμία άλλη οδηγία της Ένωσης σχετικά με την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων κατά την εργασία επιβάλλει στα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε οι εργοδότες να κατατάσσουν τους χώρους εργασίας ανάλογα με το υφιστάμενο επίπεδο κινδύνου ή να χορηγούν στους εργαζομένους που εκτίθενται σε υψηλότερους επαγγελματικούς κινδύνους αντισταθμιστικές κοινωνικές παροχές.

²⁵ Πρέπει να υπομνησθεί ότι η οδηγία 89/391 εκδόθηκε βάσει του άρθρου 118 Α της Συνθήκης ΕΟΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 153 ΣΛΕΕ), το οποίο προβλέπει ότι το Συμβούλιο θεσπίζει, με οδηγίες, τις ελάχιστες *προδιαγραφές* για την προώθηση της βελτίωσης, μεταξύ άλλων, του περιβάλλοντος εργασίας, με σκοπό την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων.

²⁶ Βλ. απόφαση *Podilă* κ.λπ. (σκέψη 40).

46. Τρίτον, ως προς τη διαβούλευση και τη συμμετοχή των εργαζομένων, το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 προβλέπει ότι οι εργαζόμενοι ή/και οι εκπρόσωποί τους έχουν το δικαίωμα, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, να απευθυνθούν στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία, εάν κρίνουν ότι τα μέτρα που ελήφθησαν και τα μέσα που διατέθηκαν από τον εργοδότη δεν επαρκούν για τη διαφύλαξη της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία. Το αιτούν δικαστήριο επιβεβαιώνει δε ότι το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας, σε σχέση με τα οποία υποβλήθηκαν τα προδικαστικά ερωτήματα, μεταφέρθηκαν στο ρουμανικό δίκαιο με το άρθρο 12 και το άρθρο 18, παράγραφος 7, του νόμου 319/2006 αντιστοίχως. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι εργαζόμενοι απολαμβάνουν των δικαιωμάτων που παρέχει η εν λόγω οδηγία όσον αφορά, αφενός, τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι εργοδότες, ιδίως όσον αφορά την αξιολόγηση των κινδύνων για την ασφάλεια και την υγεία κατά την εργασία καθώς και τα μέτρα προστασίας που πρέπει να ληφθούν, και, αφετέρου, τη διαβούλευση και τη συμμετοχή των εργαζομένων, χωρίς τα δικαιώματα αυτά να εξαρτώνται από την κατάταξη του χώρου εργασίας ως χώρου στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες. Εξάλλου, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι η ενάγουσα αδυνατούσε να προσφύγει στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία προκειμένου να παραπονεθεί για την τυχόν ανεπάρκεια των μέτρων προστασίας που έλαβε ο εργοδότης της.

47. Τέταρτον, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ούτε ότι η ενάγουσα υποστήριξε, με την αγωγή της, ότι το νοσοκομείο παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το εθνικό δίκαιο για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας της κατά την εργασία. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι η κατάταξη του χώρου εργασίας ως χώρου στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες πραγματοποιείται μόνον όταν ο εργοδότης έχει λάβει τεχνικά και οργανωτικά μέτρα σύμφωνα, μεταξύ άλλων, με τον νόμο 319/2006, ο οποίος μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία 89/391.

48. Πέμπτον, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, όσον αφορά το άρθρο 18, παράγραφος 7, του νόμου 319/2006, μολοντί ο γενικός εθνικός κανόνας προβλέπει ρητώς δικαίωμα των εργαζομένων να προσφεύγουν στις αρμόδιες αρχές, ο κανόνας αυτός δεν περιελήφθη στην κατώτερης τυπικής ισχύος νομοθεσία σχετικά με την αξιολόγηση των μεσοπρόθεσμων ή μακροπρόθεσμων επαγγελματικών κινδύνων για τους εργαζομένους. Εξάλλου, κατά το εν λόγω δικαστήριο, όσον αφορά το άρθρο 12 του νόμου 319/2006, δεν υφίσταται ούτε μεταγενέστερη πράξη κατώτερης τυπικής ισχύος, καθορίζουσα τα αποτελέσματα της μη τηρήσεως των υποχρεώσεων αξιολογήσεως και παρακολουθήσεως των επαγγελματικών κινδύνων. Εντούτοις, όπως επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, η παράβαση των υποχρεώσεων που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο 12 μπορεί να έχει μεταξύ άλλων ως αποτέλεσμα την επιβολή διοικητικού προστίμου στον εργοδότη²⁷. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο δεν διευκρινίζει με ποιον τρόπο η κατάσταση αυτή θα είχε ως συνέπεια να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/391 η κατάταξη των χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται ιδιαίτερες συνθήκες.

49. Έκτον, γενικότερα, η οδηγία 89/391 έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτιώσεως της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία. Ωστόσο, η αύξηση του αριθμού των μορίων για τον υπολογισμό της σύνταξης εξ ορισμού δεν αφορά τον επαγγελματικό βίο, αλλά την περίοδο που ακολουθεί. Εξάλλου, μολοντί η εθνική ρύθμιση παρέχει το ευεργέτημα της μειώσεως της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τους

²⁷ Με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Επιτροπή υποστήριξε ότι η εθνική νομοθεσία για την εφαρμογή της οδηγίας 89/391 προβλέπει αστικές, διοικητικές και ποινικές κυρώσεις σε περίπτωση μη τηρήσεως των μέτρων που προβλέπονται σε αυτήν.

εργαζομένους που εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες, γεγονός που περιορίζει τον χρόνο εκθέσεως στους επαγγελματικούς κινδύνους, ούτε η μείωση αυτή συνδέεται με την εφαρμογή μέτρων για τη βελτίωση της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία.

50. Κατά συνέπεια, από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι, όπως και στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Rodilă κ.λπ., η κατάταξη ορισμένων χώρων εργασίας ως χώρων στους οποίους οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της οδηγίας 89/391 όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορήγησης και καθορισμού του ποσού της σύνταξης γήρατος.

51. Στην υπό κρίση υπόθεση, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι οικείοι μισθωτοί δικαιούνται επίσης *πρόσθετη ετήσια άδεια μετ' αποδοχών*. Απαντώντας σε ερώτηση του Δικαστηρίου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ρουμανική Κυβέρνηση διευκρίνισε ότι, για να μπορούν οι μισθωτοί να λάβουν την άδεια αυτή, δεν είναι αναγκαίο ο χώρος εργασίας να έχει καταταχθεί ως χώρος στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο δεν διαπίστωσε, με την απόφαση περί παραπομπής, σχέση μεταξύ της εν λόγω άδειας και μιας τέτοιας κατάταξης, στο δικαστήριο αυτό απόκειται να εξακριβώσει κατά πόσον για τη χορήγηση της πρόσθετης ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών απαιτείται ο χώρος εργασίας να έχει καταταχθεί ως χώρος στον οποίο οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερες συνθήκες.

52. Αν υποτεθεί ότι τούτο ισχύει, υπενθυμίζω ότι η οδηγία 89/391 πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με την οδηγία 2003/88²⁸, σκοπός της οποίας είναι ο καθορισμός στοιχειωδών προδιαγραφών για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας όσον αφορά τη διάρκεια του χρόνου εργασίας, μεταξύ άλλων με την παροχή στους εργαζομένους ελάχιστων περιόδων ανάπαυσης²⁹. Συγκεκριμένα, το άρθρο 2, σημείο 9, της οδηγίας 2003/88 ορίζει ως «επαρκή χρόνο ανάπαυσης» την «πραγματική κατάσταση κατά την οποία οι εργαζόμενοι έχουν τακτικές περιόδους ανάπαυσης, η διάρκεια των οποίων εκφράζεται σε μονάδες χρόνου και οι οποίες είναι επαρκώς μακρές και συνεχείς, ώστε να εξασφαλίζουν ότι οι εργαζόμενοι δεν θα προκαλούν σωματικές βλάβες στους ίδιους, σε συναδέλφους τους ή σε τρίτους και ότι δεν θα βλάπτουν την υγεία τους, βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, λόγω κόπωσης ή άτακτων ρυθμών εργασίας». Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί, συναφώς, ότι η χορήγηση επιπλέον ημερών ετήσιας άδειας παρέχει στον εργαζόμενο μεγαλύτερη περίοδο ανάπαυσης ώστε να ξεκουραστεί. Συμφωνώ ότι η χορήγηση αυτή συνδέεται με την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία.

53. Τούτου λεχθέντος, το ζήτημα είναι αν το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη να χορηγούν τέτοιες επιπλέον ημέρες ετήσιας άδειας στους εργαζομένους που εκτίθενται σε επαγγελματικό κίνδυνο. Κατά τη γνώμη μου, η απάντηση στο ερώτημα αυτό πρέπει να είναι σαφώς αρνητική. Συγκεκριμένα, όσον αφορά την ετήσια άδεια, το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 ορίζει ότι τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να παρέχεται σε όλους τους εργαζομένους ετήσια άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές για την απόκτηση του σχετικού δικαιώματος και τη χορήγηση της άδειας.

54. Εν προκειμένω, κατά το άρθρο 147, παράγραφος 1, του εργατικού κώδικα, οι μισθωτοί που εργάζονται υπό επαχθείς, επικίνδυνες ή επιβλαβείς συνθήκες, μεταξύ άλλων, δικαιούνται πρόσθετη ετήσια άδεια διάρκειας τουλάχιστον τριών εργάσιμων ημερών. Συναφώς, κατά πάγια

²⁸ Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 2003/88.

²⁹ Πρβλ. απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2024, Loredas (C-531/23, EU:C:2024:1050, σκέψεις 29 και 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

νομολογία του Δικαστηρίου, η οδηγία 2003/88 δεν αντιτίθεται σε διατάξεις του εσωτερικού δικαίου που παρέχουν δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, διάρκειας μεγαλύτερης των τεσσάρων εβδομάδων που προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, αυτής, το οποίο ασκείται υπό τις προϋποθέσεις κτήσεως και χορηγήσεως που καθορίζει το εθνικό δίκαιο, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει σαφώς από το γράμμα του άρθρου 1, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', του άρθρου 7, παράγραφος 1, και του άρθρου 15 της οδηγίας 2003/88, η οδηγία αυτή σκοπεύει μόνο στον καθορισμό των στοιχειωδών προδιαγραφών ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας, χωρίς να θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να εφαρμόζουν εθνικές διατάξεις οι οποίες είναι ευνοϊκότερες όσον αφορά την προστασία των εργαζομένων³⁰. Πάντοτε κατά το Δικαστήριο, στην περίπτωση αυτή, οι κατά τα άνω χορηγούμενες επιπλέον ημέρες ετήσιας άδειας, πέραν της ελάχιστης που επιτάσσει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, δεν διέπονται από αυτήν, αλλά από το εθνικό δίκαιο, μη υποκείμενες στο καθεστώς που θεσπίζεται με την εν λόγω οδηγία, εξυπακουμένου βεβαίως ότι οι ως άνω ευνοϊκότερες για τους εργαζομένους εθνικές διατάξεις δεν μπορούν να αντισταθίσουν ενδεχόμενη προσβολή των προβλεπόμενων από τη διάταξη αυτή του δικαίου της Ένωσης ελάχιστων ορίων προστασίας, απορρέουσα, μεταξύ άλλων, από τη μείωση των οφειλόμενων για την άδεια αυτή αποδοχών των οποίων την καταβολή επίσης κατοχυρώνει η εν λόγω διάταξη³¹. Από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι η χορήγηση πρόσθετων ημερών ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών δυνάμει του άρθρου 147 του εργατικού κώδικα διέπεται αποκλειστικώς από το εθνικό δίκαιο.

55. Στο πλαίσιο αυτό, η Ρουμανική Κυβέρνηση υποστήριξε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι, κατόπιν της εκ μέρους του εργοδότη αναλύσεως του κινδύνου στον οποίο εκτίθεται ο εργαζόμενος, μπορεί να χορηγηθεί πρόσθετη άδεια ως μέτρο για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία και ότι, στην περίπτωση αυτή, ο εργαζόμενος μπορεί να στηριχθεί στο άρθρο 18, παράγραφος 7, του νόμου 319/2006 για να προσβάλει ενώπιον της Επιθεώρησης εργασίας την παράλειψη χορήγησης τέτοιας άδειας ή την ακαταλληλότητα του ληφθέντος μέτρου και, στη συνέχεια, να προσφύγει στο αρμόδιο εθνικό δικαστήριο αν η εν λόγω διοικητική αρχή δεν λάβει τα αναγκαία μέτρα.

56. Από το σύνολο των στοιχείων αυτών συνάγω ότι περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των οδηγιών 89/391 και 2003/88.

57. Ως εκ τούτου, προτείνω να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 καθώς και η οδηγία 2003/88 έχουν την έννοια ότι δεν εφαρμόζονται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα εθνικά δικαστήρια, η οποία θεσπίζει διαδικασίες που δεν επιτρέπουν στους εργαζομένους να προσφεύγουν στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία ούτε στα εθνικά δικαστήρια, προκειμένου να επανεξετάσουν ή να καθορίσουν την κατάταξη των δραστηριοτήτων των εργαζομένων σε διάφορες ομάδες κινδύνου, βάσει της οποίας χορηγούνται δικαιώματα σχετικά με τη σύνταξη στους εργαζομένους αυτούς, καθώς και πρόσθετες ημέρες ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πέραν του ελάχιστου ορίου που απαιτεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88.

³⁰ Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/391 ορίζει ότι αυτή «δεν θίγει τις εθνικές ή κοινοτικές, υφιστάμενες ή μελλοντικές διατάξεις, οι οποίες ευνοούν ακόμη περισσότερο την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά τη εργασία».

³¹ Βλ. απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, TSN και AKT (C-609/17 και C-610/17, EU:C:2019:981, σκέψεις 33 έως 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

B. Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

58. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 έχει άμεσο αποτέλεσμα και αν η διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 31, παράγραφος 1, και το άρθρο 47 του Χάρτη, παρέχει στους εργαζομένους το δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προστασίας όταν τα πρόσωπα που φέρουν τη νομική ευθύνη για τις υποχρεώσεις που επιβάλλει η εθνική νομοθεσία δεν τις εκπληρώνουν.

59. Από την απάντηση που προτείνω να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα προκύπτει ότι η οδηγία 89/391 δεν έχει εφαρμογή σε κατάταξη χώρων εργασίας όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη. Ως εκ τούτου, κατά τη γνώμη μου, δεν συντρέχει λόγος να εξετασθεί το ζήτημα αν το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 έχει άμεσο αποτέλεσμα, δεδομένου ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν θα ήταν χρήσιμη στο αιτούν δικαστήριο προκειμένου να αποφανθεί επί της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί.

60. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο δεν συμφωνήσει με την ανάλυσή μου, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες προκύπτει ότι οι διατάξεις μιας οδηγίας είναι, από απόψεως περιεχομένου, ανεπιφύλακτες και αρκούντως ακριβείς, οι ιδιώτες δικαιούνται να τις επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων έναντι του κράτους, είτε όταν το κράτος έχει παραλείψει να μεταφέρει εμπροθέσμως μια οδηγία στο εσωτερικό του δικαίο είτε όταν έχει προβεί σε πλημμελή μεταφορά της³². Όπως όμως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 φαίνεται να έχει μεταφερθεί ορθώς στο εθνικό δίκαιο με το άρθρο 18, παράγραφος 7, του νόμου 319/2006. Επομένως, η εξέταση του ζητήματος αν η διάταξη αυτή έχει άμεσο αποτέλεσμα και πάλι δεν είναι χρήσιμη στο αιτούν δικαστήριο για την επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του.

61. Εν πάση περιπτώσει, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για να της αναγνωριστεί άμεσο αποτέλεσμα, μια διάταξη οδηγίας πρέπει να είναι, από απόψεως περιεχομένου, ανεπιφύλακτη και αρκούντως ακριβής. Μια διάταξη είναι ανεπιφύλακτη όταν θεσπίζει υποχρέωση η οποία δεν συνοδεύεται από καμία επιφύλαξη ούτε απαιτείται για την εκτέλεσή της ή την επαγωγή των αποτελεσμάτων της η έκδοση κάποιας πράξης, είτε των οργάνων της Ένωσης είτε των κρατών μελών. Μια διάταξη θεωρείται αρκούντως ακριβής ώστε οι ιδιώτες να μπορούν να την επικαλεστούν και το δικαστήριο να μπορεί να την εφαρμόσει, όταν θεσπίζει υποχρέωση χωρίς αμφίσημη διατύπωση. Ακόμη και όταν μια οδηγία αφήνει στα κράτη μέλη ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως κατά τη θέσπιση των λεπτομερειών εφαρμογής της, μια διάταξη της οδηγίας αυτής μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ανεπιφύλακτη και ακριβής όταν επιβάλλει στα κράτη μέλη, χωρίς αμφισημία, συγκεκριμένη υποχρέωση επιτεύξεως αποτελέσματος η οποία δεν συνοδεύεται από καμία επιφύλαξη όσον αφορά την εφαρμογή του κανόνα που θεσπίζει³³.

62. Συναφώς, μολονότι το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391 ορίζει ότι οι εργαζόμενοι ή/και οι εκπρόσωποί τους είναι τα πρόσωπα που έχουν το δικαίωμα να απευθύνονται στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία, η διάταξη αυτή ορίζει ότι το δικαίωμα αυτό πρέπει να ασκείται «σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές». Κατά συνέπεια, η εν λόγω διάταξη εξαρτά την εφαρμογή της από τη θέσπιση εθνικών μέτρων που ρυθμίζουν τους κανόνες και τις λεπτομέρειες εφαρμογής της. Επομένως, εφόσον απαιτεί την

³² Βλ. αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1986, Marshall (152/84, EU:C:1986:84, σκέψη 46), και της 14ης Μαΐου 2024, Stachev (C-15/24 PPU, EU:C:2024:399, σκέψη 51).

³³ Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023, Papier Mettler Italia (C-86/22, EU:C:2023:1023, σκέψεις 76 και 77 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

παρέμβαση των κρατών μελών και τους παρέχει σημαντικό περιθώριο εκτιμήσεως, η ως άνω διάταξη δεν μπορεί να θεωρηθεί, από απόψεως περιεχομένου, ως ανεπιφύλακτη και αρκούντως ακριβής, όπερ αποκλείει το ενδεχόμενο να έχει άμεσο αποτέλεσμα³⁴.

63. Τέλος, όσον αφορά το άρθρο 31, παράγραφος 1, και το άρθρο 47 του Χάρτη, στα οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο με το δεύτερο ερώτημά του, υπενθυμίζω ότι το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, όσον αφορά τη δράση των κρατών μελών, ορίζεται στο άρθρο 51, παράγραφος 1, αυτού, κατά το οποίο οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης έχουν εφαρμογή σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά όχι πέραν αυτών. Στο μέτρο δε που εκτιμώ ότι η επίμαχη κατάταξη δεν διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης, δεν συντρέχει λόγος να δοθεί απάντηση στο δεύτερο ερώτημα υπό το πρίσμα του Χάρτη. Εν πάση περιπτώσει, μολονότι το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο αποτελεί επιβεβαίωση της αρχής της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας, είναι αυτοτελές και δεν χρειάζεται να εξειδικεύεται με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου προκειμένου να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθ' εαυτό³⁵, προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου αυτού είναι ότι η οικεία κατάσταση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

64. Υπό τις συνθήκες αυτές, αν το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία 89/391 έχει εφαρμογή σε κατάταξη χώρων εργασίας όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, προτείνω να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας αυτής δεν έχει άμεσο αποτέλεσμα.

V. Πρόταση

65. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Curtea de Apel Iași (εφετείο Ιασίου, Ρουμανία) την εξής απάντηση:

- 1) Το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία, καθώς και η οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας,

έχουν την έννοια ότι:

δεν εφαρμόζονται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα εθνικά δικαστήρια, η οποία θεσπίζει διαδικασίες που δεν επιτρέπουν στους εργαζομένους να προσφεύγουν στην αρμόδια αρχή για θέματα ασφάλειας και υγείας κατά την εργασία ούτε στα εθνικά δικαστήρια, προκειμένου να επανεξετάσουν ή να καθορίσουν την κατάταξη των δραστηριοτήτων των εργαζομένων σε διάφορες ομάδες κινδύνου, βάσει της οποίας χορηγούνται δικαιώματα σχετικά με τη σύνταξη στους εργαζομένους αυτούς, καθώς και πρόσθετες ημέρες ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πέραν του ελάχιστου ορίου που απαιτεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88.

³⁴ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2018, Link Logistik N&N (C-384/17, EU:C:2018:810, σκέψεις 51 έως 53).

³⁵ Βλ. απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2025, Krasiliva (C-753/23, EU:C:2025:133, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

2) Το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 89/391

έχει την έννοια ότι:

δεν έχει άμεσο αποτέλεσμα.